

В. П. Откович

Ікона на склі

ІКОНА НА СКЛІ – жанр народного живопису. Техніка малювання на склі має давні традиції, була відома у Стародав. Римі та Візантії. У Центр. Європі розвиток живопису на склі припадає на 18 ст.; активні центри діяли в Румунії, Словаччині, Польщі. Наприкінці 19 ст. І. на с. набули особливого поширення в Україні, зокрема на Гуцульщині, згодом – на Покутті, Буковині, Поділлі. І. на с. користувалися популярністю, були об'єктом культу і невід'єм. складовою побуту народу, його естет. і духов. запитів. І. на с., як правило, призначалися для сільс. хат (розміщувалися на видному місці, виконували роль домаш. іконостаса) або придорож. каплиць. Комерц. фактор стимулював роботу майстрів та сприяв географії поширення І. на с. Осередки малювання І. на с. – с. Богородчани (нині смт; відомі згадки про нар. майстра 2-ї пол. 19 ст. П. Німчика) та містечко Снятин (тепер місто; обидва – Івано-Фр. обл.). І. на с. анонімні, на деяких є напис про час створення (напр., у МХП зберігають дві композиції, датовані 1867 і 1875); давніші виконані на прозорому гутному склі (його дефекти – напливи, нерівна поверхня – надавали додатк. декор. ефекту); з розвитком пром. виробництва почали використовувати фабричне листове скло. Гуцул., покут., буковин. І. на с. 19 ст. вирізняються насич. колоритом, площинністю зображень, декоративністю трактування. Зразками для нар. малярів були папер. образи-дереворити, продукув. у 17–18 ст. друкарнями Києво-Печер. та Почаїв. (нині Терноп. обл.) лавр, Львів. Успен. Ставропігій. братства, а також гравюри, літографії зх.-європ. походження. З них на очищену поверхню тонкого гутного скла копіювали на просвіт заг. контур рисунка; потім промальовували тушшю за допомогою пера чи пензля контури, графічні деталі, наносили білим штрихи, висвітлювали й поступово (від світліших до темніших тонів) заповнювали темпер. або олій. фарбами. Інколи до нанесення контурів скло ґрунтували тонким шаром желатину для кращого з'єднання фарби з гладкою поверхнею; після висихання контурів прописували елементи декору, складки одягу, деталі обличчя. Використовували яскраві кольори – червоний, блакитний, зелений, жовтий, рожевий, білий; характерні доповнення – декор. орнам. мотиви рослин. походження (рожі, лілії, дзвіночки, тюльпани, троянди); наприкінці наносили сусал. золото і фольгу. Після висихання І. на с. вставляли в гладкі або профільов. дерев'яні рами, пофарбовані в один колір; трапляються також рами, розписані орнаментом. Пантеон святих, які знайшли втілення в І. на с., був досить обмеженим; найчастіше поширювали сюжети, пов'язані з давніми уявленнями про боротьбу добра зі

злом, з ідеєю заступництва, світоглядом хліборобів, обрядами скотарів. В укр. І. на с. надавали перевагу Ісусу Христу та Богородиці (малювали переважно великим планом, на червоному тлі, в оточенні херувимів), образам Трьох Святителів, апостолів Петра й Павла, св. мучениць Параскеви, Варвари, Катерини. Іконографію Богородиці втілено у зображеннях Одигітрії; поширені іконогр. тип Богородиці Годувальниці та іконографія Покрови зх. типу. Численні зразки – зображення Святої Трійці, нерідко поєднане з Коронуванням Богородиці. Образи св. Миколи Чудотворця та св. Юрія Змієборця переважають кількісно. Це зумовлене знач. популярністю св. Миколи серед українського народу як опікуна знедолених і покривджених, зокрема на Гуцульщині, де в кожній хаті був його образ. Св. Юрія Змієборця зображували воїном – поборником зла; пророка Іллю – на вогнен. колісниці, якою правлять ангели. Серед часто відтворюваних – сюжетні І. на с. з морал.-етич. і соц. підтекстом: «Різдво Христове з поклонінням волхвів», «Страшний суд», «Притча про багатія та убогого Лазаря». Характер. було поєднання на одній площині кількох не пов'яз. іконографічно образів і сюжетів, іноді розмежов. рамкою (ймовірно, це зумовлено вподобаннями замовників, котрі хотіли бачити відразу багатьох святих – заступників і патронів; такі «багаточастинні» образи були розраховані на незамож. покупців). Центр. у полісюжет., багаточастин. І. на с. було розп'яття; найбільш типові – зі св. Миколою або Юрієм, Іллею, Богородицею. Наприкінці 19 – поч. 20 ст. І. на с. поступово витіснені іконами, друков. способом олеографії (на папері відтворювали тон зображення і характер поверхні олій. живопису). Першим в Україні І. на с. високо оцінив І. Свенціцький, з ініціативи якого вони були представлені 1939 на Виставці галиц. примітиву 17–19 ст. у Львові. Наприкінці 1950-х – поч. 60-х рр. в окремих селах Прикарпаття працювали нар. майстри, які зображували на склі реліг. сюжети, букети, сцени за мотивами укр. нар. пісень. Заслуга у відродженні живопису на склі належить Я. Музиці та М. Сельській. Багато І. на с. потрапили у т. зв. спецфонди, доля більшої частини з них не відома, чимало було знищено. У музей. зібраннях, приват. колекціях України налічується бл. 500 традиц. І. на с. (у музеях Румунії, Чехії, Словаччини, Польщі – тисячні зібрання). Час від часу до живопису на склі звертаються самодіял. майстри й профес. художники, зокрема викликають інтерес І. на с. І. Сколоздри.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Свенціцький І. С. Вистава галицького примітиву XVII–XIX ст. Л., 1939;
2. Кульчицька О. Л. Про народне малювання на склі // Мат. з етнографії та худож. промислу. К., 1957. Вип. 3;
3. J. Grabowski. Ludowe malarstwo na szkle. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1968;
4. Островский Г. С. Украинская народная живопись на стекле // Панорама искусств. 1982. № 5;
5. Свенціцька В. І. По той бік шибки // Україна. 1988. № 39;
6. Живопис на склі. Традиції і сучасність: Каталог виставки. Л., 1988;
7. Свенціцька В., Откович В. Українське народне малярство XIII–XX століть: Світ очима народних митців: Альбом. К., 1991;
8. Откович В. Народний іконопис // Укр. народознавство. К., 1994;
9. Українська старовина із приватних збірок: Мистецтво Гуцульщини та Покуття. Ікони на склі, миски, хрести, свічники: Каталог. К., 2002.

Бібліографічний опис:

Ікона на склі / В. П. Откович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-13027>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).